

कला आणि ललितकला

अनिल गोवर्धन पवळ

संशोधकविद्यार्थी, मराठी विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, महाराष्ट्र – ४११००७.

Abstract:

The skills acquired by man at different stages of his evolution to make his life comfortable are called arts. Arts were related to human survival. E.g. Carpentry, Pottery, Blacksmithing, Sewing, Masonry, Cooking etc. The settled man gave more precision to the arts and created beauty in them. Hence the birth of fine arts. Fine arts are not related to living. Their purpose is to create beauty. Fine arts give beauty to human senses. From that, their visual, auditory and mental forms are formed.

Keywords: Art, Drama, Literature

प्रास्ताविक

माणसाने आपल्या उत्क्रांतिच्या वेगवेगळ्या टप्प्यांवर त्याचे जगणे सुखकर होण्यासाठी जी कौशल्य मिळवली त्यांना कला असे म्हणतात. कला माणसाच्या जगण्याशी निगडित होत्या. उदा. सुतारकला, कुंभारकला, लोहारकला, शिवणकला, गवंडीकला, पाककला इत्यादी. सुस्थिर झालेल्या माणसाने कलांना अधिक नेमकेपणा दिला आणि त्यांच्यात सौंदर्य निर्माण केले. त्यामुळे ललितकलांचा जन्म झाला. ललितकला जगण्याशी संबद्ध नसतात. त्यांचा उद्देश सौंदर्यनिर्मिती करणे हा असतो. ललितकला माणसांच्या ज्ञानेंद्रियांना सौंदर्याचा आनंद देतात. त्यावरून त्यांचे दृक, श्राव्य, मनोमय असे प्रकार पडतात.

कला म्हणजे काय ?

'कला हा शब्द दोन अर्थानी वापरला जातो: कठोर अर्थाने, हे जगाच्या व्यावहारिक आणि आध्यात्मिक प्रभुत्वाचे एक विशिष्ट प्रकार आहे; ढोबळपणे बोलायचे तर - ते ज्या क्षेत्रात स्वतःला प्रकट करतात (स्टोव्हमेकर, डॉक्टर, बेकर इ.) ची कला, त्याची पर्वा न करता कौशल्याची सर्वोच्च पातळी. ललित कला ही सामाजिक जीवनाच्या आध्यात्मिक क्षेत्राची एक विशेष उपप्रणाली आहे, जी कलात्मक प्रतिमांमधील वास्तविकतेचे सर्जनशील पुनरुत्पादन आहे.

सुरुवातीला, कोणत्याही व्यवसायात उच्च दर्जाच्या कौशल्याला कला म्हटले जात असे. जेव्हा आपण डॉक्टर किंवा शिक्षक, मार्शल आर्ट्स किंवा वक्तृत्व या कलाबद्दल बोलतो तेव्हा या शब्दाचा हा अर्थ अजूनही भाषेत आहे. नंतर, सौंदर्याच्या नियमानुसार, म्हणजेच सौंदर्याच्या नियमानुसार जगाला प्रतिबिंबित करण्यासाठी आणि परिवर्तन करण्यासाठी डिझाइन केलेल्या विशेष क्रियाकलापाचे वर्णन करण्यासाठी 'कला' ची संकल्पना अधिकाधिक वापरली गेली. त्याच वेळी, शब्दाचा मूळ अर्थ जतन केला गेला आहे, कारण काहीतरी सुंदर तयार करण्यासाठी सर्वात मोठे कौशल्य आवश्यक आहे.

'कलेचा विषय म्हणजे जग आणि माणूस त्यांच्या परस्पर संबंधांच्या संपूर्णतेमध्ये. कलेच्या अस्तित्वाचे स्वरूप म्हणजे कलेचे कार्य (कविता, चित्रकला, नाटक, चित्रपट इ.). वास्तविकतेचे पुनरुत्पादन करण्यासाठी कला देखील विशेष माध्यमांचा वापर करते: साहित्यासाठी हा एक शब्द आहे, संगीत आवाजासाठी, पेंटिंग रंगासाठी, शिल्पकलेसाठी.'

कलेचा उद्देश दुहेरी आहे. निर्मात्यासाठी ती कलात्मक आत्म-अभिव्यक्ती आहे, दर्शकांसाठी ती सौंदर्याचा आनंद आहे. सर्वसाधारणपणे, सौंदर्याचा कलेशी जितका जवळचा संबंध आहे तितकाच सत्याचा विज्ञानाशी आहे. कला हा मानवतेच्या आध्यात्मिक संस्कृतीचा एक महत्त्वाचा घटक आहे आणि एखाद्या व्यक्तीच्या सभोवतालच्या वास्तवाचे प्रतिबिंब आहे. वास्तविकता समजून घेण्याच्या आणि बदलण्याच्या क्षमतेच्या बाबतीत, कला ही विज्ञानापेक्षा कमी दर्जाची नाही. तथापि, विज्ञान यासाठी कठोर आणि स्पष्ट संकल्पना वापरते, तर कला ही कलात्मक प्रतिमा आहे.

कला, सामाजिक जाणिवेचे एक स्वतंत्र रूप आणि भौतिक उत्पादनातून वाढलेली आध्यात्मिक उत्पादनाची शाखा म्हणून, मूळतः एक सौंदर्यात्मक परंतु पूर्णपणे उपयुक्ततावादी क्षण म्हणून गुंफलेली होती. मनुष्य स्वभावाने एक कलाकार आहे आणि नेहमीच एक किंवा दुसऱ्या मार्गाने सौंदर्य आणण्याचा प्रयत्न करतो. सौंदर्याचा

मानवी क्रियाकलाप केवल कलेतच नव्हे तर कामात, दैनंदिन जीवनात, सामाजिक जीवनात सतत प्रकट होतो. सामाजिक व्यक्तीद्वारे जगाचे सौंदर्यात्मक आत्मसात केले जाते.

ललित कला काय आहेत?

आधुनिक कला इतिहास साहित्यात, ललित कलेसाठी एक विशिष्ट योजना आणि वर्गीकरण प्रणाली विकसित केली गेली आहे, जरी अद्याप एक नाही आणि ती सर्व सापेक्ष आहेत. सर्वात सामान्य योजना म्हणजे ते तीन गटांमध्ये विभागणे.

- प्रथम स्थानिक किंवा प्लास्टिक कला समाविष्ट करते. कलांच्या या गटासाठी, कलात्मक प्रतिमेच्या प्रसारामध्ये स्थानिक बांधकाम आवश्यक आहे: चित्रकला, सजावटी आणि उपयोजित कला, वास्तुकला, छायाचित्रण.
- दुसऱ्या गटात तात्पुरत्या किंवा गतिमान कला समाविष्ट आहेत. त्यांच्यामध्ये, कालांतराने विकसित होणारी रचना (संगीत, साहित्य) मुख्य महत्त्व प्राप्त करते.
- तिसरा गट तात्पुरत्या जागेच्या प्रकारांद्वारे दर्शविला जातो, ज्याला सिंथेटिक किंवा नेत्रदीपक कला देखील म्हणतात: नृत्यदिग्दर्शन, साहित्य, नाट्य कला, सिनेमॅटोग्राफी.

विविध प्रकारच्या कलांचे अस्तित्व या वस्तुस्थितीमुळे आहे की त्यांच्यापैकी कोणीही त्यांच्या स्वतःच्या माध्यमाने जगाचे संपूर्ण कलात्मक चित्र देऊ शकत नाही. अशी प्रतिमा केवळ संपूर्ण मानवजातीच्या संपूर्ण कलात्मक संस्कृतीद्वारे तयार केली जाऊ शकते, ज्यामध्ये वैयक्तिक प्रकारच्या कलेचा समावेश आहे.

ललितकलेची व्याख्या

१. थॉमस मत्रो : सौंदर्य किंवा रस उत्पन्न करणाऱ्या कृतीचे सर्जनकौशल्य म्हणजे ललित कला.
२. सौंदर्य आणि अर्थपूर्णता या निकषांनी तोलली जाणारी दृष्यकला किंवा श्राव्यकला म्हणजे ललितकला.
३. भावना आणि सर्जनशील कल्पनाशक्तीचा रेषा, रंग, आकृतीबंध, शब्द सूर यापैकी कोणत्याही माध्यमातून झालेला लयबद्ध आविष्कार म्हणजे ललितकला.
४. क्लार्डव्ह बेल : मानवाच्या ज्या कृतीला अर्थपूर्ण रूपबंध असतो तिला ललितकला म्हणावे.^१
५. बा.सी.मर्देकर : विशुद्ध सौंदर्याची लयबद्ध रचना म्हणजे ललितकला.
६. क्रोचे : भावनेचा आविष्कार घडवणारी कृती म्हणजे ललितकला.^२

ललित कला वैशिष्ट्ये

- सौंदर्याचा कार्य आपल्याला सौंदर्याच्या नियमांनुसार वास्तविकतेचे पुनरुत्पादन करण्यास अनुमती देते, एक सौंदर्याचा स्वाद बनवते. कलेचे कार्य समजून घेऊन आणि समजून घेऊन, आम्ही केवळ त्यातील सामग्री आत्मसात करत नाही, तर आम्ही हा आशय हृदयातून, भावनांमधून जातो, आम्ही कलाकाराने तयार केलेल्या संवेदनात्मक ठोस प्रतिमा देतो, सुंदर किंवा कुरूप, उदात्त किंवा मूलभूत असे सौंदर्य मूल्यमापन करतो. सर्व प्रकारच्या पर्यायांमधून खरोखर सुंदर आणि उदात्त काय आहे हे वेगळे करण्याची, समान सौंदर्यात्मक मूल्यमापन करण्याची क्षमता कला आपल्यामध्ये निर्माण करते.^३
- सामाजिक कार्य या वस्तुस्थितीतून प्रकट होते की कलेचा समाजावर वैचारिक प्रभाव पडतो, त्यामुळे सामाजिक वास्तव बदलते.
- भरपाई देणारे कार्य आपल्याला मानसिक संतुलन पुनर्संचयित करण्यास, मानसिक समस्या सोडविण्यास, राखाडी दैनंदिन जीवनातून काही काळ "पलायन" करण्यास, दैनंदिन जीवनात सौंदर्य आणि सुसंवादाच्या अभावाची भरपाई करण्यास अनुमती देते.
- हेडोनिस्टिक फंक्शन एखाद्या व्यक्तीला आनंद देण्यासाठी कलेची क्षमता प्रतिबिंबित करते.
- संज्ञानात्मक कार्य आपल्याला वास्तविकता जाणून घेण्यास आणि कलात्मक प्रतिमांच्या मदतीने त्याचे विश्लेषण करण्यास अनुमती देते.
- प्रेडिक्टिव फंक्शन अंदाज लावण्याची आणि भविष्याचा अंदाज घेण्याची कलाची क्षमता प्रतिबिंबित करते.
- एखाद्या व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाला आकार देण्यासाठी कलाकृतींच्या क्षमतेमध्ये शैक्षणिक कार्य प्रकट होते.

1. <https://www.postposmo.com/mr/%E0%A4%B8%E0%A5%81%E0%A4%82%E0%A4%A6%E0%A4%B0-%E0%A4%95%E0%A4%B2%E0%A4%BE/>
2. बनहट्टी, श्री. ना., मराठी रंगभूमीचा इतिहास, खंड पहिला (१८४३-७९), प्रथमावृत्ती १९५७, विनस प्रकाशन, पुणे.
3. अदवंत म. ना., (संपा.) पैजण, १९५४, चित्रशाळा प्रकाशन, पुणे.